

ablacione praetactae Bibliothecae, . . . alios item omnes, prae quorum manibus eadem in toto vel in parte haberetur, ipsi Stephano Zuhay, vel familiaribus et servitoribus eiusdem, aut alteri cuilibet assignatione, restitutione, restituique factione prohibuit.*

(A pozsonyi káptalan levéltárában.)

Volt-e eredménye ezen óvásnak, arról nincs tudomásunk.

MAGYARORSZÁGI KÖNYVMÁSOLÓK ÉS BETŰFESTŐK A KÖZÉPKORBAN.

Közli: **Csontos János.**

— Ötödik közlemény. —

LXXXIII.

Nicolaus Iudicis de theuczenдорf 1386-ból.

Szepesmegyei, deutschendorfi vagyis poprádi ¹⁾ származásu, kitől a gyulafehérvári gróf Batthyányi-könyvtárban »Glossa in Psalterium dicta Gorra« című 279 levélből, papírkézirat maradt fenn, melyet 1386-ban másolt. A kéziratnak kétségtelen szepességi provenienciája van s a következő colophonnal végződik: »finita anno Domini 1386 per Nicolaum Iudicis de Theuczenдорph.« Ki legyen ezen poprádi könyvmásoló, kit mi használunk fel ezúttal legelőször, erről bővebb adataink nincsenek. ²⁾

LXXXIV.

Nicolaus sacerdos de Cerova Brida a XIV. századból.

E hazánkfa idegen hangzású neve daczára zalamegyei illetőségű, hol Cerovabrida mint helynév már egy 1248-iki oklevélben ³⁾ jön elő. Miklós pap tehát vagy idevaló származású

¹⁾ Wagner C.: *Analecta Scepusii*. I.

²⁾ Beke A. *Index Manuscriptorum Bibliothecae Batthyanyianae etc* Károlyfejérvár 1870. 23 l.

³⁾ Fejér IV. 2, 34 l.

vagy idevaló pap volt s mint ilyen a XIV. században egy 362 hártylevélből álló »Breviariumot« másolt, melyben a magyarországi szentek officiumai befoglaltatnak. A kézirat jelenleg a múzeumi könyvtár tulajdona, ismertette Knauz¹⁾ s colophonja, melyben Miklós pap magát könyvmásolónak nevezi, a következő: »Explicit liber psalterii per manus Nicolai sac. (erdotis) scriptori (sic) de Cerova brida. Quis-cunque erit lege(ns) in isto breviare (sic) semper sit orens dominum pro me.«

LXXXV.

Iglói Silvester 1422-ből.

Másolta 1423-ben Iglói Arnold tanár természettudományi munkáját, mely természettani, vegytani és alchymiai értekezéseket foglal magában s jelenleg a gyulafejvári könyvtár birtoka.²⁾ A kézirat kétségtelen szepességi provenienciával bír, 4-ed rétű papíron van kiállítva s egyike azon kevés kézikönyveknek, melyek a középkorból ránk maradtak — Kiváló irodalomtörténeti fontossága abban áll, hogy colophonjában egy egészen ismeretlen XV. sz. hazai természettudósnak emlékét tartotta fön. Ezen érdekes colophon így szól: »Explicit Rosarius editus per magistrum Arnoldum professorem peritissimum in septem artibus de nova villa³⁾ anno domini M. CCCXXII. Scriptus per Silvestrem.« Sem a könyvszerző sem a könyvmásoló irodalmunkban ekkorig ismeretesekek nem voltak.

LXXXVI.

Michael Harsch de Geppingen 1427-ből.

Ezen németországi származású, de hazánkban meghonosodott könyvmásoló 1427-ben Csetneky László a budai sz. háromságról nevezett keresztesség főmesterének szolgálatában állott s ennek budai házában egy orvosi könyvet másolt. A kézirat magában foglalja az »Aqua vitae« a »tractatus de oleis« és »De re medica« című értekezé

¹⁾ A magyar egyház régi mise- és zsolozsmakönyvei. Esztergom 1870. 71 l.

²⁾ Beke A. Index. etc. 38. l.

³⁾ Iglónak középkori latin elnevezése. L. Wagner C.: Analecta Sepusii 1000 l.

seket s jelenleg a nürnbergi »Germanisches Museum« tulajdona. Colophonja a következő: »Amen deo gracias. Explicit per me Michaelem Harsch de Geppingen alias de furdnow in domo et habitatione venerabilis domini Ladislai de tschitnek M. (agistri) cruciferatus Ecclesie sancte Trinitatis de Calidis a quis budensibus nec non domini sui graciosissimi Anno etc. — 27° proxima feria 3^{-ia} ante festum corporis Christi.« Ezen érdekes colophon Csetnekny László életéhez s a magyarországi könyvmásolók történetéhez egyaránt ismeretlen adalékokat nyújt.

LXXXVII.

Erdélyi névtelen 1433-ból.

A nagyszebeni ágost. evangelicusok úgynevezett kápolnakeresztény könyvtárában, mely jelenleg a báró Bruckenthal-féle könyvtárban őriztetik, van egy XV. sz. papír kézirat, mely sz. Ágostonnak »de conflictu vitiorum et virtutum« című munkáját több más munkával együtt tartalmazza. E kéziratról kétségtelen hogy Erdélyben és pedig valószínűleg Nagyszeben vidékén készült, ámbar a másoló sem nevét, sem a másolási helyet a könyvben nem említi. A colophon azonban oly világosan tanuskodik a kézirat erdélyi provenienciájáról, oly közvetlenséggel foglalkozik az ottani helyi viszonyokkal, hogy annak névtelen másolóját közleményünkbe méltán felvehetjük. A colophon ugyanis így szól: »Sic est finis huius libri, qui dicitur Cordialis qui tractat pro salute anime sub anno domini M^o CCCC 33° tempore disturbii cum olahis inffugaraschet coronatione serenissimi regis nostri Sigismundi ad imperatum.« E névtelen könyvmásolót említi Dr. Teutsch az »Archiv für Geschichte des deutschen Buchhandels« 1879-iki folyamában; én a kéziratot a m. tört. társulat 1879-ki marosvásárhelyi kirándulása alkalmával használtam.

LXXXVIII.

Maysai György 1438-ból.

Szathmármegyei maysai¹⁾ származású, ki 1438-ban vasárnap-i evangéliumokat és prédikációkat másolt. A kézirat jelenleg a zágrábi káptalan könyvtárában őriztetik, ívrétben vastag kötetet tesz ki s a következő colophonnal végződik: »Explicit Evangelium Dominicale per annu circulum (per manus) Georgii de Maysa et est finitum in festo Joannis ante portam Latinam A. D. millesimo quadringentesimo trigesimo octavo.« Mint könyvmásolót Kowachich²⁾ kéziratából mi használjuk fel ezúttal legelőször.

LXXXIX.

Gratz János zágrábi kanonok 1449-ből.

Schier³⁾ és Kerchelich⁴⁾ szerint 1449-ben másolta az »Expositio Evangeliorum« című hártya codexet, mely a zágrábi érseki könyvtárban jelenleg is megvan. A kéziratot Gratz János 1451-ben a zágrábi székesegyháznak hagyományozta, miként ezt a borítéktábla belsején olvasható következő egykorú feljegyzés tanúsítja: »Iste liber expositionis et quaedam alia in se continens legatus est Ecclesie Zagrabien-si per D. Joh. de Gratz Archidiaconum de Vrboch et Canonicum dictae Ecclesie Zagrabien-sis A. D. 1451 qui obiit in via ad curiam romanam in anno jubileo.« Mint könyvmásoló irodalmunkban ismeretlen.

XC.

Andreas Nicolai de Hungaria 1454-ből.

Valószínűleg domonkosrendi szerzetes, ki mint a kassai társház növendéke 1454-ben »De Historia Sacra ejusque myste-

¹⁾ Fejér. Cod. Dipl. Hung. X. 1. 745 l.

²⁾ Kowachich: Repertorium Manuscriptorum et monumentorum diplomaticorum című, fol. lat. 139 jegyű kézirat 211 l. a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

³⁾ Specimen Stiriae Litteratae. Viennae 1769. p. 1. Nr. IV.

⁴⁾ Historia Ecclesiae Zagrabien-sis 1. p. 878 l.

riis libri septem additis Expositionibus in Evangelia« című papírkéziratot másolta. A kézirat jelenleg a római »Ottoboniana« könyvtárban van s a következő colophonnal bír: »(E xp l i c i u n t) de Historia sacra eiusque mysteriis libri septem additis expositionibus in Evangelia (per manus) Andree Nicolai de Hungaria coenobii cassoviensis ordinis alumni anno 1454.«¹⁾ Azon körülményből hogy a másoló neve mellé oda tette: »de Hungaria« következtethetjük, hogy a kéziratot külföldi monostorban készítette.

XCI.

Verebélyi Zoerárd szentgyörgyi lelkész
1458—1459-ből.

E könyvmásolót Dr. Rómer Flóris Ferencz nagyérdemű tudósunk a göttweigi bencések könyvtárában derítette fel,²⁾ hol neve a 468. számú XV. századi papírcodexben van megörökítve. A kézirat kétségtelen magyarországi származású, 4-ed rétből 330 levélen van kiállítva s több theologiai munkát foglal magában. Ezeket egynek kivételével 1458. és 1459-ben Budán Verebélyi Zoerárd szentgyörgyi lelkész másolta, kinek kezevonásait a kézirat 303 beirt levelén találjuk. Az általa leirt munkák, mint utólagosan személyesen meggyőződtem, a következők:

1. S. Antonii liber de Confessione. (Ezen munka levelei közé vannak ékelve kisebb nyolczadrétű czédulák, melyekre későbbi XV. századi kéz: »Decem casus reservati in Synodo Stigoniensi. 1468.« című czikket irta.) E munka colophonja a következő: »Et sic est finis huius opusculi licet minus bene scripsi, tunc peto vestras dominationes et fraternitates mihi non imputari quia exemplar minus fuit nigrum, per me Zo. d. We. sa. Bude sabbato proximo ante apparitionis S. Michaelis Anno D. etc. (M. CCC.) LVIII.«

2. Summa Angelica seu Expositio Missae. Colophonja: »Explicit liber Canonis maioris per manus Zoerardi

¹⁾ Dudik B. Iter Romanum I. 275. l.

²⁾ L. Rómertől: Könyvtári búvárlataim Altenburgban és Göttweigban. Magyar Könyvszemle 1881. II—III füzet. 109—110. l.

plebani constituti pro tunc in Zenthgewrg, iuxta Albam Regalem sitam, tempore vero disturbiorum ortorum inter Romanorum Imperatorem et filiorum Groph dictorum ceterorumque emulorum huius inclyti Regni Hungariae ab una. parte vero ex altera Mathiam filium gubernatoris eiusdam Johannis de hunyad Regem electum dicti Regni Hungariae. 1459. In vigilia beatorum apostolorum symonis et Iude Anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo nono pro quo Deus cum genitrice virgine Maria et omnium sanctorum suorum semper laudetur glorificetur et benedicetur Amen. Scriptor petit unum Ave Maria pro salute in eo legentibus.«

3. *Compendiosa Expositio Missae circa initium minoris canonis.* Colophonja: »Explicit liber minoris canonis per manus Zoerardi presbyterum de Werebyel ipso die decollationis b. Joannis Baptistae anno millesimo quadringentetimo quinquagesimo octavo.«

4. *Tractatus de Sacramentis.* Colophon: »Et sic est finis huius operis adiutorio omnipotentis Dei laus Deo matricque sue gloriosissime. Laus tibi sit Criste quoniam liber explicit iste. Explicit autem feria quarta proxima ante festum Nativitatis gloriosissime matris Jehsu Christi domini nostri Marie. In B. (uda) Anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo octavo. Zo. sa. d. We.«

Verebélyi tehát az 1. 3. 4 ik munkát Budán 1458-ban s a 2-ikat Szentgyörgyön Fejérvár mellett 1459-ben másolta Mint könyvmásolót Dr. Rómer Flóris Ferencz említett értekezésében felhasználta.

XCII—XCIII.

Paulus Praesul és Petrus Fulkus de Thata
1459-ből.

E két könyvmásolót is Dr. Rómer Flóris Ferencz tudósunk kutatásai hozták napfényre. Az ő nyomozásaiból tudjuk, hogy e két hazánkfia a göttweigi könyvtár 468. számú codexének »*Elucidarius*« című, 27 levélből álló munkáját másolta. És pedig, mivel a szöveg írása egy kézre vall, valószínűleg úgy, hogy az egyik írta a szöveget, a másik a rubrumokat. Így lett a különben kis munkának két másolója, a mint erről a követ-

kező colophon tanuskodik: »Explicit Elucidarius per manus Pauli Praesulis et Petri ffulkus de Thata Ante Epiphaniam Domini Ano etc. (MCCCC) 59.« Mint könyvmásolókat Dr. Rómer Flóris Ferencz említett cikkében felhasználta. — Egyéniségeikről azonban bővebb adataink nincsenek.

XCIV.

Iwanich Pál váradi kanonok 1451-ből.

Összegejtötte s 1451-ben egy kötetben lemásolta Zrednai Vitéz Jánosnak leveleit. melyeket ez mint a királyi cancellária prothonotariusza az 1445—1451-ki időszakban irt. A gyűjtemény Vitéznek 80 levelét tartalmazza. A kéziratot jelenleg a bécsi udvari könyvtár bírja. Kiadta Schwandtner: *Scriptores Rerum Hungaricarum* (Bécs 1746.) ívrétű kiadásának második kötetében. Iwanichról megjegyzem, hogy 1451-ben a királyi cancellária jegyzője volt, kit Vitéz mint császmái kanonokot már 1445-ben magával hozott Váradra.¹⁾

XCV.

Esztergomi névtelen diák 1463-ból.

Nevét nem ismerjük, működéséről azonban a bécsi császári udvari könyvtár 4728. számú,²⁾ 224 levélből álló latin papírkézirata tanuskodik. melyet 1463-ban az esztergomi iskolában másolt. A kézirat, a mint ezt különböző theologiai, philosophiai és kortani³⁾ értekezéseiből következtethetjük, iskolai kézikönyv volt s valószínűleg valamely esztergomi iskolás diák készítette. A kézirat 138a levelén ugyanis ezen colophon áll: »Expliciunt decem praecepta domini in schola, Strigoniensi anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio« E feljegyzés érdekes azért is, mert föntartotta az esztergomi iskola XV. századi emlékét. A kézirat egykori birtokosa az előlevélen XV. századi írással olvasható: »Benedictus Plebanus de Thwra« 14(71?)

¹⁾ Fraknói Vilmos: Vitéz János élete. Budapest 1879. 152 l.

²⁾ *Tabulae Codicum Manuscriptorum Palat. Vind.* 4723. sz.

³⁾ Knauz Nándor: *Kortan V. l.*

XCVI.

Névtelen kápolnai pálos 1474-ből.

Emléke fönmaradt a göttweigi könyvtár 223. számú, XV. századi papirkéziratában, melyben a következő munkákat másolta: 1. Evangelia dominicalia per annum, anno 1474. 2. Evangelia cum Sermonibus. 3. Casus episcopales et papales. 4. Ex libro vitae Patrum. 5. Tractatus de sex gradibus poenitentiae. 6. Sermones varii de Sanctis. 7. Peregrini Sermones de Sanctis. 8. Legendae Variae. Mindezen munkák egy kéz vonásait mutatják s a kéziratnak nagyobb részét képezik. Hogy a kézirat pálosrendi kolostor számára készült, azt egész kiállításából következtethetjük, hogy pedig Kápolnán íratott, hol a pálosoknak már a XV. században monostoruk volt, erről a kézirat 26^a levelén olvasható következő egykorú feljegyzés tanuskodik, mely rubrumban így szól: »Scriptus pro magna parte in Kápolna et in unum collectus. A kéziratot tehát valamely kápolnai pálos 1474-ben írta. A »pro magna parte« megjegyzés úgy értendő, hogy a kéziratnak csak azon része készült Kápolnán, melyet felsoroltunk, a második rész, mely a »Speculum Humanae Salvationis« című munkát tartalmazza, más kéztől származik s az írás jellemére nézve az előbbi munkáktól egészen eltér. E névtelen könyvmásolót Rómer Flóris tudósunk használta fel legelőször.¹⁾ Én az ő kutatásai nyomán vizsgáltam meg a kéziratot és közlöm e helyütt az eredményt.

XCVII.

Szombathelyi Tamás pálos 1476-ból.

Egyike a legtudósabb hazai pálosoknak, kinek életét Gyöngyössy Gergely 12 fejezetben írta meg. 1476 körül több theologiai munkát írt, melyekből a »Sermones populares; Expositiones Regulae; Tractatus de recognitione professionis; Exhortationes pro Visitoribus« címűek reánk nézve érdekesek azért, mert ezeket saját kezűleg másolta.²⁾ Hogy hova let-

¹⁾ Előbb idézett munkájában.

²⁾ Fragmen Panis Corvi Protoeremitici etc. Bécs 1663 242 l. — Kurz A. Nachlese auf dem Felde der ungarischen und siebenbürgischen Geschichte. Kronstadt, 1848. 00. l. — Vincze Gábor: A pálosok irodalmi munkássága a XIV–XVIII. században. »Magyar Könyvszemle« 1878. évf. 2: l.

tek e kéziratok, erről bővebb adataink nincsenek. Szombathelyit azonban könyvmásolói működésénél fogva a pálosrend Annalesei alapján fölvtük közleményünkbe.

XCVIII.

N y i r k á l l a y T a m á s 1484-ből.

Mátyás király idejében a királyi Cancellaria jegyzője. »Stylus Curiae Regiae Mathiae I. Regis« cím alatt összegyűjtötte és 1484-ben lemásolta a Mátyáskori hivatalos formularékat s egy 268 levélből álló 4-ed rétű kötetben megörökítette a Mátyás uralkodása alatt divatozott hivatalos cancelláriai praxist. A kézirat eredetileg a Kállay-család levéltárában őriztetett, honnan a múlt században a Kállay-családot illető több más oklevéllel együtt Dobai Székely Samu gyűjteményébe került. E gyűjteményt aztán megvásárolta Klimó György pécsi püspök s bekebelezte a pécsi püspöki könyvtárba, honnan Kowachich a kéziratot 1799-ben »Formulae Solennis Styli« című munkájában kiadta. Én azonban két évvel ezelőtt legnagyobb kutatásom daczára sem tudtam a kéziratot a püspöki könyvtárban megtalálni. Úgy értesültem, hogy azt néhai Haas Mihály szathmári püspök még pécsi kánok korában tudományos használatra kikölcsönözte s azóta nem tudni hova lett.¹⁾

XCIX.

V a l e n t i n u s M a t h i e d e C i b i n i o a X V . s z á z a d b ó l .

Másolta a »Summa Pisani« című XV. századi papírcodexet, mely jelenleg a nagyszebeni báró Bruckenthal-féle könyvtárban a »Capellen Bibliothek« könyvei közt őriztetik. A kézirat csinosan van kiállítva s következő colophonnal végződik: »Laus tibi sit Christe Quoniam liber explicit iste finis adest operis mercedem posco laboris, Laus filio virginis marie, Valentini Mathie de Cibinio.«²⁾

¹⁾ Kowachich: Formulae Solennis Styli etc. Pest 1799. XXVIII.

²⁾ Lásd: a könyvtári bizottság jelentését a m. tört. társulat 1879-ki marosvásárhelyi kirándulása alkalmával. Századok 1879 évf. 155 l. Dr. Teutsch: Zur Geschichte des deutschen Buchhandels in Siebenbürgen. Archiv für Geschichte der deutschen Buchhandels. Leipzig 1879. IV. 1.

C.

Körmöczbányai Smelcer Bertalan a XV. századból.

Körmöczbányai származású, ki a XV. században volt sempftenbergi¹⁾ társlelkész »Tractatus de materia indulgentiarum« című munkát másolta. A munka a körmöczbányai plebánia egyház középkori könyvtárában²⁾ a »Scripta sanctorum Patrum et aliorum Ecclesiae Scriptorum« című XV. századi vegyes tartalmú kéziratban foglaltatik s a következő colophonnal bir: »Et sic est finis huius opusculi, pro quo sit Deus Gloriosus et benedictus in secula seculorum, per manus Bartholomei Smelzer de Chrimnicia tunc temporis socio divinatorum operante in Semftenberg.«

Ezzel a magyarországi középkori könyvmásolók és betűfestők első centurióját befejeztem. Négy évi kutatásaim eredménye ez. Ha ennyi idő alatt a második centuriót is összehozom, kutatásaim nem lesznek meddők.

A BUDAPESTI KIR. MAGY. TUD. EGYETEM NÖVÉNYTANI INTÉZETÉNEK KÖNYVTÁRA.

Ismerteti: Dietz Sándor.

Hazánk, de különösen fővárosunk szakkönyvtárai sorában, ha nem is az első helyet, de az utolsót sem foglalja el a tud. egyetem növénytani intézetének könyvtára, mely a mult évben teljesen ujonnan rendeztetett, úgy, hogy az most könnyen hozzáférhető az érdekelt szakembereknek. Mivel a könyvtár számos nevezetesebb művet tartalmaz s jelentékeny helyet foglal el oktatásügyi intézményeink sorában, nem lesz talán érdektelen a bibliographusok előtt sem annak ismertetése.

A könyvtár történelmére vonatkozólag igen keveset említhetek fel. Alapját képezé a régi növénytani intézet kis könyv-

¹⁾ Falu Austriában.

²⁾ Ipolyi Arnold: Egy középkori magyar plebános könyvtára. Magyar Könyvszemle. I. 1876. 232 l